

מהדרין מן המהדרין בדין חנוכה

הרב אהרון אייזנטל^א

השיעור מבאר את הסיבה לדין המיוחד של מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה. אגב הבירור הוא מעלה אפשרויות שונות לאופן שבו קיימו החשמונאים את מצוות הדלקת המנורה כשטיהרו את המקדש

א. הידור מצווה והידור המיוחד בנר חנוכה

טבעו של אדם להימשך אחר הנאה וההדור, ואפילו החכמה תלויה באופן הופעתה, שהרי אמר החכם מכל אדם: "חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים" (משלי ט, טז). ולא עוד אלא שדרכו של אדם לטפח ולייפות כל מה שהוא בעל ערך אצלו. לפיכך קבעו חכמים שמוטלת חובה על אדם מישראל לייפות חפצי מצווה, ודרשו זאת מהכתוב (שבת קלג, ב):

תניא: זה אלי, ואנוהו - התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין.

ודבר זה נקרא "הידור מצווה", ואף קבעו לו שיעור - "הידור מצווה עד שליש" (בבא קמא ט, א). גם בהדלקת נרות חנוכה מופיע המונח "הידור", אלא שבשונה מהמובן הקודם שמשמעו הוספת יופי, הרי שבנרות חנוכה משמעו של המושג הוא מתן כבוד וגדולה למצווה, הבאים לידי ביטוי במספר הנרות שמדליקים. ולא עוד אלא שבנרות חנוכה מופיעה מדרגת מהדרין מן המהדרין, תופעה שאינה מצויה בשאר המצוות. דומה שניתן לחשוב, שכיון שזו המצווה האחרונה מכלל המצוות שניתנו לעם ישראל

^א שוכתב ונערך משיעור שהועבר בישיבה במפגש אבות ובנים שנערך בבית המדרש בחנוכה תש"ע.

(דהיינו שהיא האחרונה שמברכים עליה בשם ומלכות ובלשון "וציוונו", כמבואר במסכת שבת כג, א) ורצו חכמים להורות שיש להזדרז ולהקפיד בקיום המצוות כולן, לפיכך קבעו במצווה זו אף מדרגת מהדרין מן המהדרין.

ב. אפשרויות שונות בקיום מצוות נר חנוכה

מקורה של הלכה ייחודית זו בברייתא (שבת כא, ב):

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

לפנינו שלש אפשרויות של הדלקת נרות חנוכה:

האפשרות הראשונה מנוסחת כ"נר איש וביתו". לפי אפשרות זו, שהיא גם עיקר הדין, מדליק בעל הבית נר אחד בכל לילה ומוציא בהדלקתו את כל בני הבית. אפשרות זו מתאימה למי שאין בידו אפשרות להדליק יותר מנר אחד בכל לילה.

האפשרות השנייה מיועדת ל"מהדרין" - לאלה המבקשים להוסיף באיכות קיום המצווה, ונקבע שהם ידליקו "נר לכל אחד ואחד" מבני הבית. כלומר, מספר הנרות יהיה קבוע בכל לילה, אלא שמאחר שבכל בית מדליק ראש המשפחה כמניין נפשות ביתו, הרי שאם נשווה את ההדלקה בבתי שונים נמצא שמספר הנרות איננו שווה, ובבית אחד ידליק המהדר מעט נרות ובבית אחר ידליק המהדר נרות רבים, הכל לפי נפשות הבית. אופן הדלקה זה מבטא את רצונם של בני הבית להשתתף בפועל במצווה חביבה זו של פרסומי ניסא.

האפשרות השלישית היא לקיים "סולם" עולה או יורד של מספר הנרות בהתאמה למספר ימי החנוכה. לדעת בית שמאי ההצעה היא "סולם יורד" ולדעת בית הלל "סולם עולה". אפשרות זו שייכת ל"מהדרין מן המהדרין" - לאלה המבקשים לשפר את פעולת המצווה שיפור רב, ולהוסיף לה נופך איכותי גדול, שיש בו משום הדגשת ההדר מצד אחד והבלטת משמעות ההדלקה מהצד האחר. לפי אפשרות זו הכל מודים שמספר הנרות משתנה מלילה ללילה, ואינו קבוע, ובעזרת ההדלקה אפשר לציין מדי יום ביומו את מקומו של כל יום בסדרת ימי החנוכה.

ג. ייחודו של נס חנוכה כיוצר מדרגת מהדרין בהדלקת הנר

רבים שואלים מפני מה ראו חכמים להרבות הידור במצווה זו עד שהפליגו אל מעלת "מהדרין מן המהדרין".

ר' יוסף בר סולובייצ'יק, הראשון לשולשלת בריסק, הציע בספרו "בית הלוי" על התורה (בענייני חנוכה), את ההסבר הבא:

הנה הא דמצינו במצווה זו הידור ויותר הידור, הנראה משום דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצווה לחודא ולא משום עיקר המצווה דהרי היה בפך שמן להדליק בו לילה אחת והרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם והיה מספיק לשמונה ימים והיה מקיים עיקר המצווה דהרי אין שיעור לעובי הפתילות, וכל הנס היה רק משום הידור מצווה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם ועל כן תיקנו חכמים במצווה זו הידורים יותר מבכל מצווה.

לפי דבריו המקוריים, נס פך השמן הופיע רק משום שהחשמונאים רצו להדר באור הבוקע ממנורת המקדש. טבעו של השמן שמתכלה בהתאמה לעובי הפתילות שבמנורה, פתילות עבות צורכות שמן רב ואלו לפתילות דקות מספיקה כמות מעטה של שמן להדלקה באותו שיעור של זמן. וכיון שידעו שיש בידם שמן רק ליום אחד, הלוא היו יכולים להשתמש במהלך שמונת הימים בפתילות דקות כדי שמינית מעובי הפתילות הרגילות, שכן לא מצינו שיעור לעובי הפתילות, וממילא היה מספיק השמן שבידם לשמונה ימים עד שיכינו שמן טהור. אלא שהחשמונאים, הכוהנים הקדושים, רצו לחנוך את המקדש בהידור, ועשו את הפתילות עבות כמידתן תמיד, וממילא לא היה די בשמן שבפך כדי להדליק שמונה ימים, ונעשה נס והיה שמן להדלקה בפתילות עבות במשך שמונה ימים. הרי שהנס נעשה בשל הרצון להדר במצוות הדלקה, ומשום כך תיקנו בהדלקת הנרות שנעשית זכר לנס, שתיעשה באופן שיציין את ההידור ואת הנס שנעשה באופן זה של קיום המצווה.

אלא שיש להקשות על דבריו: והלא אין סומכים על הנס? ומה סברו החשמונאים לכתחילה, האם אין עדיפות הלכתית להדלקה של שמונה ימים בפתילות דקות על פני יום אחד בפתילה עבה? ואין לומר שכוונתם הייתה להדליק יום אחד בהידור ובשאר הימים בשמן טמא מדין טומאה דחובה בציבור, ונעשה נס והשמן הטהור דלק שמונה ימים - שכן מסתבר שמוטל היה עליהם להשתדל להדליק כל הימים בשמן טהור שהיה בידם, וזה עדיף על ההידור של פתילה עבה?

גם לא תורץ על ידי בעל "בית הלוי" מדוע אנו מוצאים בתקנת חכמים זו שתי מדרגות הידור - "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", ואילו דבריו מסבירים רק את עצם דין ההידור במצווה.

ד. הסבר הרב קוק להידורי חנוכה

לעומת בעל "בית הלוי" שהסביר שההידור היה בעובי הפתילות, הראה מרן הרב קוק (אגרות הראי"ה, אגרת תשצז) שהיה הידור כפול בשמן. לפי הסברו מובן מדוע תקנו חכמים שתי דרגות בהידור בהדלקת נר חנוכה, ואלו דבריו:

מרן ר' יוסף קארו שאל את השאלה ההלכתית המפורסמת ביותר בהלכות חנוכה (בית יוסף, אורח חיים סי' תר"ע): מדוע תקנו להדליק שמונה ימים כזכר לנס, והלא היה בידם שמן ליום אחד, וממנו דלקה המנורה שמונה ימים, הרי שנצרכו לנס רק במשך שבעה ימים? נאמרו על שאלה זו תירוצים רבים מאד. הט"ז (על השו"ע שם, שם סק"א) מתרץ שגם ביום הראשון הופיע נס, שכן השמן שמצאו דלק במשך כל היום הראשון והיה אמור להתכלות כדרכו בכל יום, ואירע נס והתברר שנשארה כמות מסוימת של

שמן בסוף ההדלקה, על מנת ששמן זה ילך ויתרבה ביום השני וישוב ויידלק. ומפני מה היה צורך בנס שכזה? משיב הט"ז שדבר זה נלמד מנס השמן שעשה אלישע לאשת הנביא שמת והשאירה ללא ממון, וחובות השתרגו על צווארה, וממעט השמן שהיה בידה מילא בדרך נס כלים רבים. משם למדנו שאין הנס יכול להופיע יש מאין, ויש צורך בדבר-מה שאותו יוכל הנס להגדיל ולהוסיף, וכן אירע בחנוכה המקדש בידי החשמונאים.

על תירוץ זה הקשה הרב קוק: לכאורה אין בנס שעשה אלישע כדי ללמד על נס החנוכה, שכן הנביא מוגבל ביכולותיו, ואין בן אנוש יכול ליצור יש מאין, אבל נס השמן במנורה נעשה בידי ה' יתברך, והוא אינו מוגבל - "היד ה' תקצר לחדש יש מאין"? מיישב הרב: אין ספק שהקב"ה לא זקוק למעט שמן על מנת להוסיף עליו עוד ועוד, ויכול היה לחדש שמן המנורה גם אם השמן היה כלה עד תומו, אלא שאז לא היה זה עוד שמן זית, אלא "שמן נס", ורצה הבורא שהמנורה תידלק בשמן זית, ועל ידי שנשאר מעט שמן במנורה נחשב גם השמן שהתווסף באופן נסי כשמן זית (מסתבר שכוונתו על פי הכלל "קמא קמא בטיל" - שכל מה שנוסף, קיבל את המהות של מה שהיה קודם).

אלא שגם זאת יש לברר: מניין שצריך להדליק דווקא בשמן זית? אמנם כך לכאורה מפורש בתורה: "שמן זית זך כתית למאור", ברם הגמ' בשבת (כ"א) אומרת: "שמנים ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן בשבת", והעיר על זה הגאון ר' עקיבא איגר: מה פירוש המלה "שמנים", הלא במקדש מותר להדליק רק בשמן זית? מחדש מרן הרב שמכאן יש ללמוד שכשאינן שמן זית, כשרים בדיעבד גם שאר השמנים, וע"ז הוסיפה הגמרא שאותם שמנים שפסולים להדלקה בשבת פסולים להדלקת המנורה גם בדיעבד, מפני שאין האור עולה בהם יפה והתורה אמרה "להעלות נר תמיד". הרב מוצא סייעתא לדבריו מהגמ' במנחות שקובעת שגם מנורה שאינה של זהב כשרה להדלקה, אף שבצויה נאמר שתיעשה מזהב, מפני שרק כשמתקיים המכלול של גביעים כפתורים ופרחים, אז נדרש שהמתכת תהיה זהב, אך כשעושים מנורה פשוטה אין זהב מעכב. על פי דרשה זו מוסבר מדוע יכלו החשמונאים להדליק בשיפודים של ברזל.

על כל פנים, יוצא שלא הייתה מניעה הלכתית שהשמן יכלה לגמרי ויתחדש ביום שלמחרת בנס גמור, ואף על פי שלא יהיה זה שמן זית אלא "שמן נס", מכל מקום שמן כשר הוא, כיון שראוי להדלקה והרי הוא כשאר שמנים הנמשכים אחר הפתילה שכשרים להדלקה. נמצא שהנס שהתרחש ביום הראשון, שנשאר שמן במנורה, נעשה רק כהידור מצווה. מוסיף הרב ואומר שלכאורה יש לשאול, וכי ה' עושה נסים לישראל בשביל שיקיימו מצווה בהידור, הלא כל נסיו נעשו רק לצורך ישועת ישראל? ומיישב שגם אם היה השמן כלה לגמרי והיה מתחדש בכל יום, היה זה נס לצורך הידור מצווה, שהרי על פי דין אפשר היה להדליק בדיעבד בשמן טמא, אלא שכל עניינו של נס החנוכה הוא להודיע חיבתם של ישראל. מרד החשמונאים לא היה מוסכם על הכל, מפני שהיה בו סיכון רב, והנס במנורה יצא ללמד שמעשיהם רצויים לפני ה' וכי הוא יצא לפניהם במלחמותיהם.

הרב מסיים וקובע שלפי דבריו נמצא שנעשו בשמן שני הידורים. את ההידור הראשון כבר ציינו קדמונים - שעצם הנס היה מיותר מעיקר הדין, שהרי טומאה דחוויה בציבור ויכלו להדליק מהשמן

שטימאו היוונים. הידור נס זה הוא הידור של טהרה, וההידור השני התבאר בדברי הרב - שהיה זה שמן זית ולא "שמן נס". מעתה מובן מדוע מצינו בתקנת חכמים שתי דרגות של הידור.

ה. מה היה טיבו של השמן שנמצא

נוסיף תירוץ אחר, על דרך הפלפול, לשאלה למה יש מהדרין מן המהדרין בחנוכה.

בגמרא אמרו שפך השמן שמצאו החשמונאים היה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה בו כדי להדליק אלא יום אחד בלבד. אבל בשאילתות דרב אחאי גאון (פרשת וישלח שאילתא כו) הנוסח אחר: "ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד". וזה נוסח דבריו:

וכשגברו מלכי בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים.

לכאורה יש לשאול: לאיזו תכלית הכינו את פך השמן הזה, ולמה נחתם בחותמו של כהן גדול, הלא פך שמן אינו צריך אלא חתימת הממונה על השמנים ותו לא?

בדרך כלל חושבים שהשמן הזה היה שמן שהוכן להדלקת המנורה, ולפי שהדלקת המנורה צריכה שמן כתית, העשוי מהטיפות הראשונות שיוצאות מהזית, והוא המעולה שבשמנים והיקר שבהם, לפיכך היו יוצרים אותו באופן מיוחד. אלא שלפי זה לא ברור נוסח השאילתות: מדוע הכניסו בפך כמות שלא מספיקה אפילו ליום אחד? ולכן יש שרוצים לומר שלא לצורך הדלקת המנורה הוכן השמן אלא למנחות. אלא שהדבר קשה, שהרי השמן למנחות אין חובה להביאו זך כתית, כמו שאמרו בגמרא (מנחות דף פו, א): "זך כתית למאור, ואין זך כתית למנחות". טעם הלכה זו הוא לפי שהמנחות מרובות היו ושמן כתית דמיו מרובים והתורה חסה על ממונם של ישראל. מעתה יש לשאול: אם נאמר שהשמן שבפך היה מוכן למנחות, בוודאי שלא היה כתית, ואם כן איך הדליקו בו את המנורה והלא התורה דורשת שיהיה זה בשמן כתית?

ר' אריה לייב כתב בספרו שו"ת "פני אריה" שכשכיהן כאב"ד בקהילת רוטרדם הראו לו דברים שכתב ר' אברהם ליפשיץ, שכיהן שם כראב"ד לפניו, שמיישבים שאלה זו. הרב ליפשיץ השיב על השאלה למה היה הפך חתום בחותמו של כהן גדול ששמן זה שבפך היה מיועד למנחת חביתין שהכהן גדול היה מקריב בכל בוקר. ומה הייתה מנחתו? עשרון סולת ושלשה לוגים שמן (מנחות נא, א). מנחה זו היה צריך הכהן הגדול להביא מביתו. ואע"פ ששמן זה לא היה צריך להיות כתית, כמו שאר מנחות, אולם מאחר שכהן גדול היה גדול בצדקות ובעושר, היה מהדר להביא שמן מהודר - זך וכתית, והיה נותנו בפכים מיוחדים כשיעור מנחתו שהוא שלושה לוגים. וכדי שלא יתערב שמן מהודר זה בשמן מנחות אחר, היה חותמם בחותמו שלו. וכשניצחו החשמונאים, מצאו פך אחד עם חותמו המיוחד של הכהן הגדול של אותו דור, שהכין למנחתו (ואולי היה זה מתתיהו, לפי השיטות שהוא היה הכהן הגדול, או אביו יוחנן), והיה כשר להדלקה. אלא שכאמור היו בו רק שלושה לוגים, ולא הספיק למנורה,

שכן לכל נר היה שופכים חצי לוג, נמצא שלשבעה נרות צריך שלושה וחצי לוגים. וזה מה שכתוב בשאלתות שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד.

לפי השאלתות מיושבת קושיית הב"י, שכן גם ביום הראשון היה נס - שהספיקו שלושה לוגין לכל ההדלקה. ולפי הדברים שהציע הרב ליפשיץ הנ"ל שנתגלגל הדבר שהפך שנמצא לחשמונאים היה פך הידור מצווה של כהן גדול, על כן מובן מדוע ייסדו בחנוכה דרגות של הידור מצווה.

נמצא שמהדרין ומהדרין מן המהדרין הוא עניין מיוחד לנרות חנוכה. ראייה לדבר הביא הגרי"ז סולובייצ'ק, נכדו של "בית הלוי" (חידושי מרן הרי"ז על הרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"א): כל הידורי מצווה נתנו חכמים שיעור כמה חייב אדם להוציא על ההידור, והוא עד שליש הסכום שהוא מוציא על המצווה עצמה (ב"ק ט, א). והנה בהידור נר חנוכה עולה ההידור כמה מונים על המצווה עצמה, שהרי כל יום הוא מוסיף והולך על גוף המצווה, ואם גוף המצווה הוא נר אחד, הרי שבהידור מוסיף, בסיכום הדלקת כל הימים, עוד עשרים ושמונה נרות שהם הרבה יותר מאשר שליש מצווה.

מתוך כך הוא בא לומר שמצות הידור נר חנוכה אינה מדין הידור מצווה של "זה אלי ואנוהו" אלא תקנה לעצמה שתיקנו חז"ל בנר חנוכה, והוא דין עצמי. לקביעה זו יש נפקות הלכתית, אלא שכאן כלה השמן שבנר הלא הוא קצבת הזמן לשיעורנו ולפיכך לעת עתה נסיים דברינו.

וזהו השיעור 'משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק'
היינו שלא ימצא בנפש מישראל שום דבר רשות והרגל,
וזהו 'מצווה להניחה על פתח ביתו מבחוץ' היינו שהנר יאיר
על כל צעדה שהוא בכוונה לשם שמים.

מי השילוח

נר שני

